

ROMAN KOT NADOMESTNI TEMELJ SVETA

(Milan Kundera: *Umetnost romana*, Ljubljana, Slovenska matica in Partizanska knjiga 1988, 175 strani)

O romanu, tej najobsežnejši in najraznolikejši prozni zvrsti, je izšla v zadnjih letih na Slovenskem vrsta del, ki pa jih naša revija žal ni komentirajoče pospremila v svet. Ta so: Jan-ko Kos, *Roman*; Katarina Bogataj-Gradišnik, *Sentimentalni roman* (oboje v zbirki *Literarni leksikon*), France Pibernik, *Čas romana* in Mihail Bahtin, *Teorija romana*. Lani se je tem knjigam pridružila še esejistična knjiga znanega češkega pisatelja Milana Kundera z naslovom *Umetnost romana*.

Kunderova knjiga združuje 7 tekstov (4 eseje, 2 pogovora in 1 govor). Avtor že v uvodu navaja, da nima nikakih teoretskih ambicij »in da gre pri tej knjigi zgolj za izpoved praktika.« Po tej strani je podobna Pibernikovi knjigi *Čas romana*, v kateri je avtor intervjuval vrsto slovenskih romanopiscev, ki so odgovarjali kot »praktiki«. Seveda Kundera ne govori zgolj o svojih romanih, ampak tudi o evropskem romanu (širše) in srednjeevropskem romanu (ožje).

Kundera gleda na roman kot na »proizvod Evrope« (ne upošteva torej azijskega romana) in govori o štirih stoletjih evropskega romana (od Cervatesa dalje – opušča torej obravnavo evropskega srednjeveškega romana). »Roman je na svoj posebni način drugega za drugim odkrival in s svojo lastno logiko razčlenjeval najrazličnejše vidike eksistence,« pravi Kundera, Pridružuje se Brochu v misli: »edini smisel romana je odkrivati to, kar lahko odkrije samo roman«. Edina morala romana je torej spoznanje. Pot evropskega romana se zdi Kunderi kot vzporednica zgodovini novega veka.

Roman je po Kunderi utemeljen v relativnosti in dvoumnosti vsega človeškega in je zato nezdržljiv s totalitarističnim univerzumom. V 20. stoletju, po 1. svetovni vojni, so se lotili terminalnih protislovij Novega veka veliki srednjeevropski romanopisci: Kafka, Hašek, Musil in Broch. Redukcija in unifikacija v sodobnem svetu spodjedata roman, le-ta pa »nas varuje pred pozabo biti«, zato je po Kunderi njegov obstoj danes še potrebnejši. »Duh romana je duh kontinuitete: vsako novo besedilo je odgovor na predhodna besedila, vsaka nova umetnina nosi v sebi vso dotedanjo izkušnjo romana«, nadaljuje Kundera in se izprašuje o lastni zavezanosti vrednotam. Ne veže se niti na Prihodnost, ne na Boga, na Domovino, na Narod, na Posameznika. Čuti se zavezan »izključno in samo evropskemu romanu, tej zaničevani Cervantesovi dediščini«.

Enega od esejev posveti Kundera v celoti Brochovemu romanu *Mesečniki* (prevod tega izjamnega romana v slovenščino še čakamo!). Brochov roman, ki ga sestavljajo trije deli (*Pasenow* ali *romantizem*, *Esch* ali *anarhizem* in *Huguenau* ali *realizem*), po Kunderovi oceni prikazuje svet, v katerem poteka postopna degradacija vrednot. V času pretirane specializacije pomeni roman po Brochu »enega zadnjih položajev, kjer človek še lahko stopa v razmerje z življenjem v vsej njegovi celovitosti«.

V nadaljnjem razpravljanju primerja Kundera sestavo literarnih del z glasbenimi. Sicer pa Kundera meni, da ponuja »romaneskna forma skoraj brezmejno prostost«, roman pa označi kot »premišljevanje o eksistenci, kakor se kaže v izmišljenih osebah«.

Zanimivo je analiziranje Kafke glede na sedanjo češko stvarnost. Kundera podaja številne vzporednice med Kafkovo literaturo in resničnostjo (vzorec, kako življenje posnema lite-

raturu!). »Podobe, situacije, celo določeni stavki iz Kafkovih romanov so postali sestavni del praškega vsakdanjika«, pravi Kundera.

V sestavku 61 besed obravnava avtor izbor pomenljivih besed svojega romanopisja. Roman ob tej priložnosti označi takole: »Velika prozna forma, v kateri pisec s pomočjo nekaj eksperimentalnih jazov (junakov) temeljito proučuje in raziskuje nekaj velikih bivanjskih tem«.

V Govoru v Jeruzalemu je spregovoril Kundera med drugim tudi o »modrosti romana« in nadaljeval: »Vsi pravi romanopisci poslušajo glas te nadosebne modrosti, zato so veliki romani vselej nekoliko inteligentnejši od svojih avtorjev«. Prav pesniško pa prida še misel, »da je umetnost romana prišla na svet kot odmev božjega smeha (kaj takega bi lahko rekla tudi Broch ali Singer!).

Za sklep lahko rečem, da nam ta izostrena in poglobljena razmišljanja o romanu (prevedel jih je Jaroslav Skrušny) prijetno dopolnjujejo sliko pisatelja, ki smo ga doslej v slovenščini poznali predvsem kot romanopisca (Šala, Življenje je drugje, Valček za slovo, Neznosna lahkost bivanja).

Andrijan Lah
Ljubljana

KAKO NAPRAVIMO KAJ Z BESEDAMI

J. L. Austin:

SKUC/Filozofska fakulteta (Studia humanitatis), Ljubljana 1990, 206 str.

Knjiga angleškega filozofa Johna Langshawa Austina (1911–1960) *How to do things with words*, ki je prvič izšla posthumno l. 1962, je zbirka njegovih predavanj, ki jih je imel leta 1955 na Harvardu. Knjiga je uvedla t. i. teorijo govornih dejanj (performativov), ki jo ponavadi spravljamo v predal filozofije jezika, še ožje pa logične ali jezikoslovne pragmatike. Ta se ne ukvarja s propozicionalnimi lastnostmi jezika, ampak s kontekstom komunikacije in posebej z vprašanjem, kako se le-ta kaže v sporočilu. To je vprašanje, ki ga načenja Austinova knjiga.

Njena osnovna misel je, da želimo z izrekanjem neke povedi doseči pri poslušalcih učinek, ki ne more biti zaobsežen že v sami pomenski podstavi (propoziciji). Če rečemo »*Hiša se podira!*«, to ni le gola ugotovitev, ampak svarilo, in pričakujemo ustrezno reakcijo. Stavke, s katerimi ne le nekaj trdimo ali opisujemo, ampak nekaj delamo (opozarjamo, prepričujemo, žalimo, sodimo ipd.), imenuje Austin performative.

Enoto govornega dejanja je mogoče razstaviti na tri dele:

- Lokucijsko* dejanje je izrekanje povedi po glasoslovnih, oblikoslovnih in skladenjskih pravilih določenega jezika;
- S tem, da nekaj rečemo, pa izvajamo še neko drugo dejanje, ki gre v nekaterih primerih tudi brez besed: ukazujemo, žalimo . . . , kar sicer počnemo tudi z gestami ipd. Taka dejanja so *ilokucijska*.